

Γέφυρες και Λέξεις: Η ποίηση του Τζον Άσμπερι

Το 1988, ο Ιρανικής καταγωγής καλλιτέχνης αρχιτέκτονας Σία Αρματζάνι ολοκληρώνει την κατασκευή της γέφυρας Irene Hixon Whitney στη Μινεάπολη των Ηνωμένων Πολιτειών, η οποία επιτρέπει στους κατοίκους της περιοχής να διασχίσουν 16 λωρίδες αυτοκινήτων. Ως τελική πινελιά, προσκαλεί τον Τζον Άσμπερι να γράψει ένα ποίημα το οποίο θα αποτελέσει μέρος του έργου του, προσδίδοντας στη γέφυρα ένα ξεχωριστό χαρακτήρα. Οι λέξεις του Άσμπερι τοποθετούνται κατά μήκος των οριζόντιων δοκών της Γέφυρας, «ακολουθώντας» την πορεία των ανθρώπων που τη διασχίζουν. Η παρουσία του ποιήματος του Άσμπερι στη γέφυρα του Αρματζάνι χαράζει τη συνεισφορά του Αμερικανού ποιητή στην τοπική αλλά και την ευρύτερη κοινότητα, καταδεικνύοντας το σημαντικό ρόλο της ποίησης και την αρχιτεκτονικής ως γέφυρες επικοινωνίας και πολιτισμού.

Οι στίχοι του Άσμπερι βρίσκονται αρκετά ψηλότερα από το πεδίο όρασης των περαστικών, καθιστώντας την ανάγνωσή τους μια πράξη συνειδητή. Την ίδια στιγμή, αυτή η επιλογή δημιουργεί το ενδεχόμενο να προσπεράσει κανείς τους στίχους που κοσμούν την μπλε και κίτρινη γέφυρα του Αρματζάνι, διασχίζοντάς τους ακούσια:

Και τώρα δε μπορώ να θυμηθώ πώς θα μου άρεσε. Δεν είναι ένας αγωγός (διασταύρωση;) αλλά ένα μέρος. Το μέρος, της κίνησης και μια τάξη. Το μέρος της παλιάς τάξης. Όμως το τέλος της κίνησης είναι καινούργιο. Οδηγώντας μας να πούμε όσα σκεφτόμαστε. Μοιάζει τόσο πολύ σαν μια παραλία τελικά, όπου στέκεσαι και σκέφτεσαι να μην πας παραπέρα. Και είναι καλό όταν φτάνεις στο μη παραπέρα. Είναι σαν ένας λόγος που σε σηκώνει και σε τοποθετεί εκεί όπου πάντα ήθελες να είσαι. Ως εδώ, είναι σπουδαίο να διασχίζεις, να έχεις περάσει. Μετά δεν υπάρχει άλλη υπόσχεση στο άλλο. Εδώ είναι. Ατσάλι και αέρας, μια στιγματισμένη παρουσία, μικρή πανάκεια, ευτυχώς για εμάς. Και τότε, έγινε πολύ ψυχρή.¹¹

Κι έτσι, όταν κάποιος διασχίζει τη γέφυρα, διασχίζει και το ποίημα, περνώντας μέσα από την έκταση του αρχιτεκτονικού οικοδομήματος και της λογοτεχνικής έκφρασης στην απέναντι πλευρά, την όχθη μετά την ποίηση και την κοινότητα μετά την εμπειρία της απόστασης. Σε αυτή τη διπλή αξία εστιάζει και ο Άσμπερι: «είναι σπουδαίο να διασχίζεις, να έχεις περάσει», δίνοντας βαρύτητα στη διαδρομή καθώς και στο επίτευγμα της διαδρομής, της κίνησης του σώματος και του μυαλού που στοχάζεται όσο προχωρά και προχωρά όσο στοχάζεται.

Η σύζευξη του λόγου και της αρχιτεκτονικής φέρνει στο μυαλό το υπό κατασκευή Προεδρικό Κέντρο του Μπαράκ Ομπάμα στη νότια πλευρά του Σικάγου. Στην εξωτερική πλευρά του εμβληματικού κτιρίου, ο σχεδιασμός περιλαμβάνει την αποτύπωση αποσπάσματος της ομιλίας του Αμερικανού προέδρου στη Σέλμα, στην Αλαμπάμα, και συγκεκριμένα του λόγου που εκφώνησε στην επέτειο 50 ετών από την ιστορική διάσχιση της γέφυρας Edmund Pettus, μια μέρα βίας και ελευθερίας που έμεινε ανεξίτηλη στην ευρύτερη ιστορία της χώρας και των φυλετικών δικαιωμάτων. Έχοντας σκοπό να αποδώσει φόρο τιμής σε μια κορυφαία στιγμή της Αμερικανικής ιστορίας αλλά και να εμπνεύσει τις επόμενες γενιές, το κείμενο αναδεικνύει τον πολιτιστικό πλούτο της χώρας

και κυρίως επισημαίνει την ανάγκη να κοιτά κανείς το παρελθόν με τόλμη και ειλικρίνεια ώστε να υπερβαίνει τα δεινά και να προχωρά στο μέλλον με ενότητα και έμπνευση. Υπό αυτό το πρίσμα, ο στίχος του Άσπερι «είναι σπουδαίο να διασχίζεις, να έχεις περάσει» αποκτά διαφορετικές ιστορικές και κοινωνικές προεκτάσεις, αντλώντας νόημα από ιστορικούς αγώνες για ελευθερία και ισότητα δικαιωμάτων, αναζητήσεις που δεν είναι ξένες για τον διακεκριμένο αλλά και αμφιλεγόμενο Αμερικανό ποιητή.

Μέρος της ανεπίσημης Σχολής της Νέας Υόρκης ο Άσπερι συχνά γίνεται αντικείμενο διχασμού των ακαδημαϊκών που τον εντάσσουν στους μοντέρνους, αλλά συχνά και στους μεταμοντέρνους Αμερικανούς ποιητές. Η ποιητική του συλλογή με τίτλο *Αυτοπροσωπογραφία σε κυρτό κάτοπτρο* βραβεύτηκε με το Πούλιτζερ Ποίησης το 1976, μια αναγνώριση του έργου του που οδήγησε στο να συμπεριληφθεί η ποίηση του Άσπερι σε σημαντικές ανθολογίες Αμερικανικής λογοτεχνίας. Η παρουσία της ποίησής του σε ένα αρχιτεκτονικό οικοδόμημα ενός καλλιτέχνη σηματοδοτεί ακόμη περισσότερα, καθώς διευρύνει τις εφαρμογές της ποιητικής δημιουργίας, προσκαλεί τις τέχνες της αρχιτεκτονικής και της ποίησης σε διάλογο και σηματοδοτεί τη δυνατότητα παρουσίας του ποιητικού λόγου σε δομικά μέσα της κοινωνικής πραγματικότητας. Μια τέτοια προσέγγιση αναδιατυπώνει το ρόλο της ποίησης (και της τέχνης, πιο ευρύτερα) στην καθημερινή ζωή, δημιουργώντας γέφυρες μεταξύ της λογοτεχνικής έκφρασης και του αστικού περιβάλλοντος.

Σαν τις αόρατες γέφυρες από στίχο σε στίχο, που φανερώνουν την απόσταση ανάμεσα τις λέξεις αλλά και την εγγύτητά τους, οι στίχοι του Άσπερι στη γέφυρα του Αρματζάνι ορίζουν μια δομή αρχιτεκτονική, σκληρή, που έχει ως στόχο να φέρει κοντά την κοινότητα και να ενισχύσει την κινητικότητα και τη διάδραση. Άλλωστε μια γέφυρα έχει το διττό ρόλο να ενώνει μέρη και ανθρώπους αλλά και να δείχνει ταυτόχρονα την απόστασή τους, μια συνεχής υπενθύμιση της ανάγκης για συνεχή προσπάθεια να έρχονται πιο κοντά. Με δεδομένο ότι τα γεγονότα που οδήγησαν στον τραγικό θάνατο του Αφρικανο-αμερικανού Τζορτζ Φλόιντ το 2020 συνέβησαν επίσης στη Μινεάπολη, η ανάγκη για γέφυρες επικοινωνίας, κατανόησης και συμπόνοιας στη συγκεκριμένη κοινότητα είναι ιδιαίτερα αυξημένες. Ο ρόλος της ποίησης και των καλλιτεχνικών συνεργασιών στην προσπάθεια επούλωσης πληγών στον κοινωνικό ιστό είναι μεγάλης σημασίας, συνεπώς η συνέργια Αρματζάνι-Άσπερι το 1988 είναι σημαντικό να αποτελέσει πηγή έμπνευσης για καλλιτέχνες από διαφορετικά πεδία στη Μινεάπολη του σήμερα.

Για να διαβάσει το ποίημα του Άσπερι ο περαστικός πρέπει να εμπλακεί σε μια διαδικασία κίνησης και παύσης, διασχίζοντας τα σχεδόν 120 μέτρα της γέφυρας και τους 17 στίχους του Άσπερι σε μια εμπειρία βιωματική, παραστατική, που βασίζεται αλλά και διαχέεται από ποικιλόμορφη σταθερότητα και κίνηση. Το ανθρώπινο σώμα εδώ γίνεται μέρος της αναγνωστικής εμπειρίας με πολύ διαφορετικό τρόπο από αυτή που θα προσέφερε το ίδιο ποίημα εάν είχε δημοσιευτεί σε κάποια ποιητική συλλογή, είτε αυτή αφορούσε έντυπη είτε ηλεκτρονική μορφή. Ο δημιουργικός συνδυασμός της ποίησης και της αρχιτεκτονικής οδηγούν τον περαστικό να γίνει αναγνώστης και τον αναγνώστη να γίνει περαστικός, καθώς το πέρασμα από τη μια πλευρά της γέφυρας στην άλλη αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι και των δύο πράξεων.

Η Σόνια Χούμπερ σχολιάζει τον προσανατολισμό των γραμμάτων του ποιήματος του Άσπερι σε σχέση με την παρουσία κειμένου σε άλλα κτίρια: «τα γράμματα εκτείνονται προς τα σένα [τον αναγνώστη] στον αέρα, καλύπτοντας μέρος της απόστασης, κρατημένα στη μεταλλική σελίδα τους» (95).^[2] Αυτή η ανθρωπο-κεντρική προσέγγιση στο έργο του Αρματζάνι διαφοροποιεί τη συγκεκρι-

μένη γέφυρα από αρχιτεκτονικές δομές, όπου το κείμενο βρίσκεται στην κορυφή ή την εξωτερική πλευρά των κτιρίων και επομένως δεν απευθύνεται στους άμεσους χρήστες της κατασκευής. Επιπλέον, υπενθυμίζει την ανάγκη του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού να αντικατοπτρίζει αλλά και να έχει στο επίκεντρο τον άνθρωπο, μια προσέγγιση που έχει εφαρμόσει σε βάθος ο Δανός αρχιτέκτονας Γιαν Γκελ μέσω αστικών παρεμβάσεων σε πλήθος μεγαλουπόλεων ανά τον κόσμο και την οποία περιγράφει στις *Ανθρώπινες Πόλεις*.^[3]

Οι στίχοι βρίσκονται τοποθετημένοι και στις δύο πλευρές της Γέφυρας που ενώνει δύο κόμβους πολιτισμού και ανθρώπινης επικοινωνίας, τον Κήπο των Γλυπτών και το Πάρκο Loring στη Μινεάπολη. Από τη μια πλευρά, αυτό επιτρέπει στον περαστικό να διαβάσει ολόκληρο το ποίημα του Άσμπερι ανεξαρτήτου κατεύθυνσης. Από την άλλη, η παρουσία του ποιήματος και στις δύο πλευρές της γέφυρας του Αρματζάνι δημιουργεί τη δυνατότητα μιας διαφορετικής αναγνωστικής εμπειρίας. Καθώς ο αναγνώστης βλέπει το ποίημα να ξεδιπλώνεται στις μεταλλικές δοκούς, εκτίθεται σε στοιχεία της φύσης καθώς και σε διαφορετική θέα κάθε φορά στο βάθος, η οποία πλαισιώνει και επομένως σε κάποιο βαθμό καθορίζει και το περιεχόμενο του ποιήματος. Επομένως η ανάγνωση του κειμένου του Άσμπερι δεν ορίζεται μόνο από τη διαδικασία της ανάγνωσης με τη στενή έννοια, αλλά απαιτεί μια βιωματική εμπειρία του αναγνώστη που περιλαμβάνει και τις δύο πλευρές της Γέφυρας, καθιστώντας την «έξοδο» από το ποίημα, τη μετάβαση προς την άλλη πλευρά της αναγνωστικής εμπειρίας, μια πράξη συνειδητή και έντονα σωματική. Τέλος, η υλική υπόσταση των γραμμών (και του ποιήματος συνολικά κατ' επέκταση) προσδίδει μια περαιτέρω χροιά στις ευρύτερες αφηγηματικές δυνατότητες του έργου του Αρματζάνι και του Άσμπερι στη Μινεάπολη.

Εδώ είναι σημαντικό να σημειωθεί πως, σε αντίθεση με αυτό που θα συνέβαινε σε μια δημοσίευση σε έντυπη ή ηλεκτρονική μορφή όπου οι στίχοι θα προβάλλονταν πάνω σε μια σελίδα χωρίς αξιολογες διαφοροποιήσεις, οι μεταλλικές δοκοί όπου βρίσκεται τοποθετημένο το ποίημα του Άσμπερι παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές. Αρχικά, οι οριζόντιες δοκοί πλαισιώνονται από κάθετες και διαγώνιες δοκούς, ο αριθμός των οποίων είναι διαφορετικός κάθε φορά και επηρεάζει την αμιγώς οπτική εμπειρία του αναγνώστη. Επίσης, οι στίχοι ξεκινούν πάντα στην αρχή των δοκών ή βρίσκονται συστηματικά στη μέση τους, αλλά παρουσιάζουν διαφοροποιήσεις, με τον κενό χώρο πριν ή και μετά τις λέξεις να επηρεάζει το νόημα τους. Συχνά εμφανίζονται δοκοί και διαμέσου των στίχων, «διακόπτοντας» την αναγνωστική εμπειρία και φέρνοντας στο προσκήνιο το περιβάλλον της Γέφυρας της οποίας αποτελούν μέρος. Αυτή η προσέγγιση αναφορικά με το κείμενο και το μέσο στο οποίο εμφανίζεται, αντηχεί τις «ανταγωνιστικές πραγματικότητες» του έντυπου βιβλίου και του κειμένου, τις οποίες περιγράφει ο Μπράιν ΜακΧέιλ στην *Μεταμοντέρνα Πεζογραφία*.^[4] Η ποικιλομορφία των μεταλλικών δοκών, το φόντο πίσω από τους στίχους καθώς και η συγκεκριμένη τοποθέτηση των στίχων πάνω στις οριζόντιες δοκούς δημιουργούν εναλλαγές μεταξύ κειμένου και αρχιτεκτονικής δομής, οι οποίες ορίζουν την αναγνωστική εμπειρία. Όλες αυτές οι εναλλαγές και διαφοροποιήσεις όσον αφορά στην υλική διάσταση της παρουσίας του ποιήματος του Άσμπερι συνθέτουν ένα πλαίσιο που δεν είναι ομοιόμορφο, αλλά οδηγεί σε διαφορετικές αναγνωστικές εμπειρίες.

Σε μια εποχή κυριευμένη από αέναη κίνηση και εξέλιξη, η παρουσία της ποίησης του Άσμπερι στη Γέφυρα του Αρματζάνι στη Μινεάπολη υπενθυμίζει την ανάγκη για περισυλλογή και στοχασμό, μια αναγκαία σχισμή χρόνου ώστε να περάσουμε «απέναντι» με μια διαφορετική, εμπλουτι-

σμένη αντίληψη του κόσμου. Από πέρασμα, η Γέφυρα μεταμορφώνεται σε εμπειρία και πλέον δεν ενώνει μόνο, εστιάζοντας την ύπαρξη και τη λειτουργία της στα μέρη τα οποία συνδέει, αλλά αποτελεί χώρο με έντονο καλλιτεχνικό και οργανικό φορτίο. Αποτελώντας μέρος της Γέφυρας του Αρματζάνι, το άτιτλο ποίημα του Άσμπερι καταδεικνύει τη πολιτιστική συνεισφορά του Αμερικανού ποιητή στην τοπική κοινότητα της Μινεάπολης, αλλά και στην ευρύτερη Αμερικανική κουλτούρα, αναδεικνύοντας το έργο μιας λογοτεχνικής φωνής που εκφράζει και ενώνει.

1. Το άτιτλο ποίημα του Άσμπερι για τη γέφυρα στη Μινεάπολη σε δική μου μετάφραση, <https://walkerart.org/magazine/john-ashbery-siah-armajani-bridge-poem> ↑
2. Huber, Sonya. «Homage to a Bridge». *Fourth Genre: Explorations in Nonfiction*, τόμ. 10, τχ. 2, 2008, σσ. 93-102. ↑
3. Γκελ, Γιαν. *Ανθρώπινες Πόλεις*. MBike, 2013. ↑
4. McHale, Brian. *Postmodernist Fiction*. Routledge, 1987. ↑